

Rejtélyes baleset áldozata is az ügynöklistán

Bohus Péter

2005. február 27., INDEX

A hétvégén nyilvánosságra került állítólagos ügynöklistákon szerepel egy irodalomtörténész neve is. Elbert János 1983-ban rejtélyes körülmények között a térdig érő Balatonba fulladt. Később Elbert több családtagja is hasonlóan rejtélyes körülmények között halt meg. Az irodalmár a KGB-főnök Andropov tolmácsa volt egykor.

A hétvégén nyilvánosságra került ügynöklistán található egy név, amely még az összeesküvés-elméletek legnagyobb kétkedőinek is megmozgatja a fantáziáját: Elbert János Györgyé. A televízió keresztlő országos ismertségű irodalomtörténész, műfordító halálának pontos körülményei a mai napig ismeretlenek. A Beszélő szerint Elbert halálát annak idején a KGB-vel hozták összefüggésbe, és a rendszerváltás után sem kerültek elő olyan adatok, amelyek ezt a feltevést kizárnák vagy megerősítenék.

Szaktárgya, az irodalom

Sokműfajú alkotó volt. Orosz, lengyel, angol irodalmat fordított, esszéket írt, számos kötetet, antológiát szerkesztett. Drámafordításai – Csehovtól Albee-ig, Bulgakovtól Gelmanig – kivételes nyelvi érzékenységről tanúskodnak. Pedagógusként, közéleti emberként is sokat tett a kortárs külföldi írók hazai népszerűsítéséért. Forrás: Életrajzi lexikon

Elbert 1983 márciusában, nem sokkal azután, hogy 1982-ben meghalt a Szovjetuniót húsz évig vezető Leonyid Brezsnyev, és helyét a KGB vezetője, Jurij Andropov vette át, rejtélyes körülmények között meghalt. Az egyik verzió szerint Elbert halála és Andropov főtitkári kinevezése között az a kapocs, hogy az 1956-os forradalom, és az azt követő szovjet bevonulás idején Andropov volt a budapesti szovjet nagykövet, Elbert pedig az ő tolmácsa volt. A rekonstruált történet szerint Elbertnek halála napján - egy telefonhívás után - hirtelen Siófokra kellett utaznia. Csak odafelé váltott jegyet. Siófokon - miután ismerősei szem előtt tévesztették - a mólónál beleesett a néhány centiméteres vízbe és megfulladt.

A Beszélő közölte az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnüldözési osztályának akkori vezetőjével készült interjút, amely alapján Elbert a következőképpen halt meg: "arcidegzsámbában szenvedett, s ez időszakosan roppant erős fájdalmat okozott. Ezt ilyenkor hideg vízzel is enyhítette. Minden valószínűség szerint ezúttal is hirtelen elfogta a fájdalom, kiment a mólóra, hogy hideg vízzel lehűtse az arcát. Lemehetett a nyálkás kövek közé, levette 13 dioptriás szemüvegét, amit a vízből való kiemelése után a zsebében találtak meg, megcsúszhatott, s ebben a pillanatban eszméletét veszthette, így eshetett vízbe. A halál oka egyértelműen fulladás". Kérdés, hogy a gyenge fizikumú, a sziklamászástól ódzkodó Elbert, miért választotta fájdalma csillapítására ezt a módszert?

Halálának titokzatosságát és az azt követő találgatásokat csak felerősíti, hogy felesége és fia nem sokkal később szintén tragikus és szintén nem egészen tisztázott körülmények között halt meg.

Elbert neve az "ügynöklistákon" azért is meglepő, mert azok állítólag az 1990-es évek első hónapjaiban készültek, és ekkor a műfordító-tolmács már hét éve halott volt.

Kik gyilkoltatták meg Elbert Jánost?

2007. február 06., kedd, HVG ONLINE

A félméteres Balatonba fulladt bele Elbert János - állították az 1983-ban kiadott közlemények. Ezt már akkor sem hitte el senki, pláne azután, hogy rövid időn belül meghalt fia és felesége is. A KGB vagy valamelyik másik titkosszolgálat gyilkosságára utalnak a jelek, de az indítók továbbra is ismeretlen. Odze György most megjelent könyve sem tár fel új bizonyítékokat.

Odze György dokumentumregénye (A halál oka: politikai gyilkosság), amely a Mérték Kiadó gondozásában nemrég jelent meg Elbert János meggyilkolásáról, a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején is íródhatott volna. Ungvári Tamás ekkor, 1989 szeptemberében adta ki hasonló tárgyban művét:

A védelem tanúja - Bizalmas és szigorúan titkos feljegyzések E. J. életéről és titokzatos haláláról

címmel. Nyilvánvalónak tűnik, hogy Elbertet (akit Odze Engelbertnek nevez, nem tudni, pontosan miért), valamelyik titkosszolgálat gyilkoltatta meg, hiszen egyébként nem lehet megmagyarázni, miért utazott 1983-ban, március kilencedikén, egy szeles napon Siófokra, és fulladt bele a félméteres mélységű, hideg Balatonba, menettérrel jeggyel a zsebében. Az a tény, hogy nem sokkal később titokzatos balesetben meghalt Elbert tizenhét éves fia, akit a Dunából fogtak ki, a felesége pedig utóbb zavart lelkiállapotban a mélységbe vetette magát és szörnyethalt, egyértelműen arra utal, hogy „profik” végeztek mindhármukkal.

Őszintén szólva arra számítottam, hogy erre a sokakat izgató, bár ma már részleteiben elfelejtett ügyben valamiféle új forrása akadt a szerzőnek, esetleg olyan háttér-információkat sikerült szereznie, melynek alapján legalább egy hihető hipotézist fel tud állítani. Elvégre, bár azóta sem hozták nyilvánosságra a pártállami titkosszolgálatok anyagait, azért egyes dolgokat ma már mégiscsak jobban ismerünk, mint a rendszerváltás idején, illetve az azt követő években.

Derengeni kezd valami a humán értelmiségi elit és a Belügyminisztérium illetékes ügyosztályai közötti kapcsolatokról, melyek az idők folyamán alaposan átalakultak, és semmiképpen sem lehet „egyirányú utcának” tekinteni őket. Újságírók, filmesek, rádiós és televíziós személyiségek, akik pályájuk elején igénybe vették a „Cég” támogatását, miután a közönség előtt ismertté váltak, akár szembe is fordulhattak egykori pártfogóikkal, ehhez azután más szolgálatok, illetve befolyásos körök segítségét is igénybe vehették. Az elit egyes tagjainak „helyezkedése” nem volt független az erőviszonyok átrendeződésétől, mely a helsinki konferencia és lengyel válság után egyértelműen felgyorsult. Az élete végén „hálózatról működő” Brezsnyev halálát követően, Andropov vezetése idején zavaros, áttekinthetetlen belharcok folytak a magyar pártvezetésen belül, ami áttételesen összefüggésben állhatott a Kremlben folyó pankrációval is. Az egymásnak feszülő erők abszurd egyensúlyát jelezte az abszurd fejlemény, amikor a SZKP politikai bizottságának tagjai által is tudottan halálosan beteg (a pesti vicc szerint „akkumulátorról működő”) Csernyenkót választották meg, a főtitkárként szintén rövid életű Andropov után.

Jó lenne tudni, hogy szétporladt közelmúltunknak pontosan mi köze volt Elbert János és családja meggyilkolásához, de a magyarázat, amivel Odze György előáll, kevés újat mond, és teljesen irreális. Egyrészt utal arra, hogy Elbert 1956. november 3-án tolmácsként működött közre a szovjet nagykövet, Jurij Andropov, a KGB főnöke, Szerov tábornok, valamint az Egyesült Államok nagykövete, Wailes és követe, Christian Randal között. Ezen a tárgyaláson Odze szerint az oroszok „kész tények” elé állították az amerikaiakat a másnapi katonai intervencióval, a magyar forradalom fegyveres elfojtásával. (Tudomásom szerint Budapesten nem folytak ilyen jellegű tárgyalások, a tapogatózó kapcsolatfelvétel a két világhatalom között New York-ban és Moszkvában folyt.) Egy ilyen verziót, vagyis hogy Elbert 1956-ban Andropov tolmácsa volt, már 1983 kora nyarán is hallani lehetett, Ungvári Tamás könyvében is szerepel, mint cáfolandó legenda. De ha el is fogadjuk ezt a teóriát, akkor sem magyarázza meg, milyen szerepet játszott ez a tény huszonhét évvel később abban, hogy meggyilkolták.

Odze leírja továbbá, hogy Elbert szamizdatokat tartalmazó mikrofilmet akart kijuttatni Leningrádból Nyugatra. Az író verziója szerint a nőcsábász (!) Elbert orosz szeretőjétől kapta a filmet, akit a rendőrség sarokba szorított, és elárulta őt. Így a KGB megbízásából tevékenykedő ügynöknek sikerült visszaszerezni a filmet az irodalomtudós és fordító otthoni íróasztalának fiókjából. De ha így is történt ez a szamizdat-história, ez indokolja egy neves értelmiségi család kiirtását Magyarországon? A filmet, még Odze szerint is, sikerült megszerezniük vér nélkül, vagyis a likvidálásnak nem volt ésszerű oka.

A szovjet (utóbb az orosz) titkosszolgálat, más országok szolgálataihoz hasonlóan elemzi egy-egy akció kockázatát, felméri a várható kárt és hasznát. Utólag sem mondhatunk mást, mint hogy Elbert nem volt veszélyes sem a szovjet, sem pedig az amerikai vagy a kínai érdekekre. Hát akkor miért ölték meg Elbert (Engelbert) János irodalomtörténészt és fordítót, a családjával együtt? Odze, talán, hogy megvigasztalja az olvasót, amiért a gyilkosság motivációit illetően a sötétben tapogatózik, rekonstruál egy gyilkosságot, melyet mérgezett túlval követtek el, valahogy úgy, ahogy Georgi Markov bolgár disszidenst ölték meg 1978 szeptember 8-án Londonban. Sejteti, hogy Elbert holttestét levitték Siófokra, és bedobták a Balatonba, ami

viszont ellentmond a valóságos eseményeknek, ugyanis őt a Bányász üdülő pincérnője halála előtt mintegy húsz perccel még élve látta.

Sajnos, Odze György könyve tényfeltárásnak tartalmatlan, szépirodalmi alkotásnak viszont meglehetősen gyenge. (Megjegyzendő, hogy a témáról Dékány Kálmán a rendszerváltás idején, 1989-ben megjelent, de azóta megszűnt folyóiratban, az Új Időben közölt egy novellát, I smétlés az apáért címmel, melynek középpontjába a fiú, Jánoska halálát állította.).

Ungvári Tamás gyermekkorától ismerte Elbert Jánost, akinek unokatestvére volt. Ő azonosította holtestét is Siófokon. Tömérdek személyes emléket felidéző könyvében azonban így is kevés az információ halálának lehetséges okairól. Ungvárinak mégis van néhány figyelemre méltó kijelentése, mely a KGB korabeli árfolyameséséről szól, és azt sejteti, hogy a szervezet emberei példát akartak statuálni Elbert megölésével. Mint írja: „Az árfolyamvesztésnek, a befolyási övezet visszaszorulásának egyenes következménye volt a Szervezetten belül kialakuló restaurációs sejtek elszaporodása: erről a lengyel pap, Popielusko atya meggyilkolása és a tettesek nyilvános bíróság elé állítása beszédesen tanúskodik.”

A gyilkosság tehát üzenet lehetett, szimbólum és dezinformáció egyszerre, úgy mint Popielusko atya 1984-es megölése. Címzettje a magyar értelmiség volt, amelynek egyes jeles alakjai kapcsolatokat építettek ki a kommunista párt kemény vonalasaihoz kötődő titkosszolgálatokkal, de a hetvenes végétől kezdtek visszatáncolni, nyugati kapcsolatokat kerestek, s esetleg az ő segítségükkel találták meg az utat a táboron belüli reformereket kiszolgáló belügyi körökhöz. Ezzel a támogatással, meg persze bízva ismertségükben a közvélemény előtt, dacolni mertek régi főnökeikkel, akik elhatározták, hogy legalább egy embert, aki a legvédtelenebb volt, móresre tanítanak közülük...

Ungvári könyve végén kijelenti: „Esküszöm az élő Istenre, hogy annál többet, mint amit ebben a könyvben a benne feldolgozott esetről megírtam, nem tudok.” Csak abban bízhatunk, hogy idővel új dokumentumok kerülnek nyilvánosságra a nyolcvanas évek kulisszák mögötti konfliktusairól. Akkor talán az Elbert Jánosnak és családnak tisztázatlan halála körüli rejtély is kibogozható lesz, és nem csupán a korabeli hivatalos rendőrségi verzió ellentmondásainak feltárására kell hagyatkozniuk az igazság felderítésére vállalkozó szerzőknek.

Pelle János